

GILS GUÐMUNDSSON:

ÞÁTTUR AF GRÍMI GRÆÐARA

I.

Á ofanverðri 18. og öndverðri 19. öld var uppi í Eyjafirði maður sá, er Grímur hér, Magnússon, kallaður græðari, þar eð hann fíkkst mjög við lækningar. Ekki hafði Grímur lært í skólum, enda var búskapur löngum aðalstarf hans; fór þó mikið orð af kunnáttu Gríms í leknislistinni og er talið, að hann hafi hjálpað mörgum. Auk lækninganna fór talsvert orð af Grími fyrir tvennt. Annað var það, að hann þótti maður forspár. Hitt var það, að honum þótti undurgaman að segja ýkjusögur af sjálfum sér, og þá helzt um þau efni, sem engir vissu til, að hann væri sérstakur afreksmaður við að kljást. Munu og sögur hans af því tagi fremur hafa verið sagðar til gamans en í því skyni, að stæra sig af afreksverkum.

Lengi mun það halda nafni Gríms græðara á lofti, að tvö þjóðskáld ortu um hann, að vísu engin lofkvaði, og ekki með öllu greezkulaus, en nögu skemmtileg til að munast lengi. Jón Þorláksson á Bægisá orti dálitið kvæði, er hann nefndi „Hýðingarnar“. Tilefnið var það, að einhverju sinni gáfu stjórnarvöld út fyrirmáli þess efnis, að hreppstjórar og sýslumenn skyldu sjálfir hýða sakamenn, ef ekki fengjust aðrir til. Hefur Grímur græðari verið hreppstjóri um þær mundir, ef rétt er, sem fullvist má telja, að við hann sé átt í lok síðustu vísu.

Tvær síðustu vísur eru á þessa leið:

Firðar báru skjóma og skjöld
skærar fyrr í hendi,
en vor góðug yfirvöld
eru prýdd með vendi.

Hreppstjórunum heiður ber,
hýða þeir svo blaðir.
þeirra mestur einn þó er:
að hann slær og græðir.

Hitt skáldið, sem yrkir um Gríms græðara er Jónas Hallgrímsson. Eru það vísur alkunnu: „Hættu að gráta hringaná!“ Vísur þessar sendi Jónas vini sínum, Konráði Gíslasoni, í bréfi dagsettu á Garði 15. október 1836. Í útgáfu ljóða Jónasar 1913 segir tilefnið hafa verið það, að Grímur græðari „hjó tá af stúlkum með sporjárn“.

Í bréfinu til Konráðs kallar Jónas vísur „Eitt lítið sjónarspil“, og fylgja þeim nokkrar skýringar. Bréfkaflinn er á þessa leið:

„Grímur græðari er nýbúinn að taka tá af vinnukonu; hún grætur og saknar sinnar tár. —

Pá kemur huggarinn að rúminu; hann kvað:

Hættu að gráta, hringaná!
heyrðu raðu mína:
ég skal gefa þér gull i tá,
þó Grímur tækji þina.

Vinnukonan saknar sinnar tár; hún grætur. —

Pá kemur huggarinn:

Hættu að gráta, hringaná!
huggun er það meiri:
ég skal gefa þér gull i tá,
þó Grímur taki fleiri.

Vinnukonan saknar sinnar tár; hún grætur enn.

Pá kemur huggarinn:

Hættu að gráta, hringaná!
huggun má það kalla:
ég skal gefa þér gull i tá,
þó Grímur taki þær allar.

Vinnukonan saknar sinnar tár. Huggarinn fer.

Pá kemur Grímur græðari og tekur allar tærnar.

— Vinnukonan grætur.“

ráðamanna í Eyjafirði, suður að Nesi til Jóns landlæknis Sveinssonar, til að láta prófa sig í leknislistinni. Svo segir í bréfabók landlæknis 1791: Var Grímur Magnússon yfirheyrður „eftir viðkomandi yfirvalds og annarra Eyfirðinga tilhlutan, og fundinn sem sá, er hefur þekkingu svo vel á brúkanlegum, viðteknum leknismæðulum, sem og einninn á sjúkdómannna, sér í lagi hinna útvortis, ásigkomulagi, þar hjá nágsmæla attest merkra manna inngefið upp á sitt

Gömul lækningatæki í þjóðminjasafni: Blóðtökubíldur úr silfri, blóðkoppur úr leir og blóðhorn. Bíldurinn getur verið frá dögum Gríms græðara. — Ljós.: Gísli Gestsson.

II.

Grímur græðari Magnússon var fæddur 1761. Foreldrar hans voru Magnús Grímsson bóndi á Hrísum og kona hans Sigríður Pétursdóttir frá Viðigerði. Grímur bjó á ýmsum stöðum í Eyjafirði, svo sem í Villingadal, að Espihóli og í Krossanesi, og síðustu árin var hann húismaður á Munkaþverá hjá Ara Sæmundssyni umboðsmanni og Sigríði dóttur sinni, konu hans. Þar andaðist Grímur hálfátræður 30. október 1836. Hefur hann því aðeins átt hálfan mánuð eftir ólifað, þegar Jónas sendi Konráði „Eitt lítið sjónarspil.“

Kona Gríms græðara var Sigurlaug Jósefsdóttir bónda að Ytra-Garðshorni, Tómassonar.

Snemma mun Grímur hafa tekið að fást við lækningar. Svo mikið er víst, að þritugur að aldri var hann orðinn héraðskunnur fyrir læknistörf. Fer hann þá, að því er virðist fyrir áeggjan

frómt, ráðvant og kristilegt framferði.“ — Þetta er ekki slorlegur vitnisburður, þegar þess er gætt, að hér á í hlut þritugur bónasonur eða bóndi, sem aldrei hafði á skólabeki setzt, að því er bezt er vitað. Enda var Grími af landlækninum hinn 14. júlí 1791 veitt „leyfi til að iðka og æfa handlækniskonst innan nefndrar sýslu (þ. e. Eyjafjarðarsýslu), nefnilega taka blóð, samt gera við sár og alla þá útvortis skaða og sjúkdóma, í hverjum þá sannkristinn náungi verður hans hjálpar leitandi og sem hann finnur sig hafa vitsmuni á, en ekki sé ofvaxna. Þeim fátæku gegnir hann upp á kærleikans vegna fyrir alls ekkert, en hinum betur megandi fyrir viðurkvæmilegan betaling eftir kringumstaðum“. (Bréfabók landlæknis). Var Grímur einn þeirra átta ólæknislærðra manna, sem kunnugt er að hlotið hafi opinbert lækningaleyfi hér á landi, hinn fyrsti, Hjálmar Erlendsson, hlaut slikt leyfi á land-

